

N. Bugas, PhD., N. Shabatin, assistant

Kyiv National University of Technologies and Design, Kyiv (Ukraine)

SOCIAL FEATURES AREA OF THE REGION AS AN OBJECT OF SOCIAL POLICY

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ РЕГІОНУ ЯК ОБ'ЄКТА СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Бугас Н.В., к.е.н., доцент кафедри менеджменту, **Шабатин Н.Ю.**, асистент кафедри менеджменту

*Київський національний університет технологій та дизайну, Київ
(Україна)*

У статті аналізується взаємозв'язок державної та регіональної соціально-економічної політики, визначаються позитивні і негативні особливості діючих інструментів її формування. Обґрунтовується важливість проведення державної політики інституційного розвитку, яка спрямована на зниження відмінностей у рівні соціально-економічного розвитку регіонів.

Ключові слова: соціальна сфера регіону, політика держави, регіони, системний підхід, соціально-економічна політика, управління, регіональний розвиток.

This article analyzes the relationship of national and the positive and negative features of existing instruments for its formation determine regional socio-economic policies. Substantiates the importance of the institutional development of public policy that aims at reducing differences in socio-economic development of local areas.

Keywords: Welfare regional policy, regions, systematic approach, socio-economic policy, governance, regional development.

Постановка проблеми. Модернізація політичної системи України передбачає підвищення ефективності державної політики в усіх сферах, у тому числі соціальної. У рамках державної соціальної політики пріоритетна роль відводиться стратегії підвищення якості життя.

У поточній ситуації економічної стагнації у вітчизняній економіці відбуваються складні процеси, викликані проведенням і стимулюванням інституційних змін на національному та регіональному рівні, розширенням

спектру застосування ринкових механізмів. У той же час поглиблюється нерівномірність у рівні розвитку і якості життя окремих регіонів, виникають суттєві розриви в рівні доходів населення в цілому по країні і як наслідок з'являються проблемні територіальні утворення, розвиток яких постійно відкладається, що формує передумови для істотної соціальної напруженості веде до загострення внутрішніх протиріч, а також посиленню регіонального сепаратизму і схильності до отримання фактичної автономії при збереженні можливості використовувати кошти.

Метою даної статті є дослідження особливості соціальної сфери регіону як об'єкта соціальної політики держави.

Аналіз останніх досліджень. Останнім часом зростає зацікавленість науковців проблемами щодо регіонального розвитку в умовах сучасної світової економічної глобалізації та інтеграції. Даному питанню присвячено чимало наукових досліджень та публікацій, зокрема таких науковців, як Д. Белл, М.Г. Чумаченко, В.І. Куценко, П.Ю. Бельський, Є.І. Бойко, М.А. Козоріз, Г. Волинський, В. Зянько, Н. Стукало та ін.

Цілі статті. У сучасній соціально-орієнтованій економіці висока якість життя служить не тільки умовою збереження людського потенціалу, а й є основою збереження соціальної стабільності суспільства. Тому виникає необхідність державного впливу на соціально-економічні процеси з метою формування нової соціальної системи суспільства як основи забезпечення соціальної стабільності та підвищення якості життя населення.

Виклад основного матеріалу. Особливо гостро соціальні проблеми проявляються в регіонах, де низький рівень розвитку економіки. Головною причиною, яка зумовлює такі зміни, є відсутність ефективної регіональної політики, яка враховувала б особливості розвитку окремих регіонів, їх природно-історичні характеристики і в той же час довгострокові державні інтереси. Взагалі будь-яка держава покликана забезпечувати загальнонаціональні, загальнодержавні інтереси за допомогою раціонального управління на основі врахування різноманітності суб'єктів держави, що

представляє собою резерв розвитку як національної економічної системи, так і її регіональних підсистем. Здійснення економічної і соціальної політики, спрямованої на поетапне подолання диференціації в соціально-економічному становищі регіонів та стимулювання їх розвитку віднесено Законом України «Про стимулювання розвитку регіонів» [1] до найважливіших державних пріоритетів. На основі цього закону було розроблено Державну стратегію регіонального розвитку на період до 2015 року [2] і «Схеми розвитку та розміщення продуктивних сил до 2030 року» по кожному регіону України, а також Стратегії економічного та соціального розвитку окремих регіонів, розглянуті й затверджені обласними радами. Головне завдання цих нормативних актів – забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку регіонів, підвищення рівня та покращення умов життя населення, підвищення конкурентоспроможності регіонів як основи динамічного розвитку й усунення значних міжрегіональних диспропорцій в їх продуктивності, рівні зайнятості та рівні життя. Але до сьогоднішнього часу спостерігається суттєва розбіжність у соціально-економічному розвитку регіонів, що обумовлено як об'єктивними, так і суб'єктивними чинниками.

Одним з ключових завдань державного управління на національному та регіональному рівнях є формування раціональної соціально-економічної політики, заснованої на стратегічних перспективах національної економічної системи та її регіональних підсистем з урахуванням характерних особливостей останніх. При цьому значущою частиною регіональної політики має стати державна підтримка проблемних регіонів країни, виражена у формуванні стимулів для їх ефективного збалансованого розвитку.

На думку дослідників під проблемними регіонами слід розуміти території, кардинальні завдання господарського розвитку або найважливіші економічні, соціальні чи інші проблеми яких не можуть бути вирішені без активного державного регулювання [3, 4].

Важливим моментом при розгляді проблем якості життя населення є аналіз бідності населення. Традиційно для аналізу бідності використовується

показник душевих доходів домогосподарств, які співставляються з межею бідності. У табл. 1 наведені дані про доходи населення у розрахунку на одну особу і прожитковий мінімум у розрахунку на одну особу в місяць, встановлений державою.

Таблиця 1

**Доходи населення і прожитковий мінімум у розрахунку на одну особу
в Україні за 2006-2012 рр.**

Назва показника	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2013 р. /2006р., %
Середньомісячний сукупний дохід у розрахунку на 1 особу, грн.	840,8	1116,78	1523,4	1624,33	2000,21	2280,89	2572,01	2783,6	331,1
Середньомісячний наявний дохід у розрахунку на 1 особу, грн.	647,58	843,84	1143,0	1217,2	1528,9	1770,8	1994,3	2180,6	336,7
У відсотках до попереднього року	122,7	130,3	135,5	106,49	125,61	115,82	110,6	105,2	-
Прожитковий мінімум (ПМ) в середньому на 1 особу/міс. (на кінець року)	472	532	626	701	875	953	1095	1176	249,15
У відсотках до попереднього року	111,6	112,7	117,7	111,98	124,8	108,9	114,9	107,4	-
Частка населення із середньо-душовими сукупними доходами у місяць, нижчими прожиткового мінімуму, %	49,7	12,7	7,1	5,8	8,8	7,8	9,1	9,5	-
Співвідношення грошових наявних доходів у розрахунку на 1 особу к ПМ в середньому на 1 особу у місяць	1,372	1,586	1,826	1,736	1,747	1,858	1,821	1,854	-
Темп зростання реального наявного доходу, у відсотках до попереднього року	111,8	114,8	107,6	90,0	117,1	108,0	109,7	105,3	-

Як видно з даних табл. 1, в Україні сукупні доходи у місяць у розрахунку на одну особу за 2013 р. у порівнянні з 2006 р. зросли в 3,31 рази або на 231,1%. За цей же період середньомісячний наявний дохід у розрахунку на одну особу, який може бути використаний населенням на придбання товарів та послуг, збільшився в 3,367 рази або на 236,7%. При цьому прожитковий мінімум в середньому на одну особу в місяць в Україні в 2013 р. у порівнянні з 2006 р.

збільшився в 2,491 рази або на 149,15%. Якщо аналізувати реальний наявний доход за період 2006-2013 рр., то до кризового періоду – темпи приросту реального доходу зменшуються. Так у 2011 р. темп приросту реального доходу населення збільшився на 17,1%, тоді як в 2006 р. – на 11,8%, в 2012 р. – на 9,7%, а в 2013 р. – на 5,3%. Таким чином, з урахуванням того, що реальний наявний доход – це кількість товарів і послуг, які індивід може придбати на свій наявний доход протягом певного періоду з урахуванням змін цін, то купівельна спроможність грошей населення з кожним роком зменшується. Така тенденція викликана постійним ростом цін, інфляцією.

В табл. 2 наведені дані про середньомісячну заробітну плату у розрахунку на одну особу та мінімальну заробітну плату у розрахунку на одну особу в місяць, встановлену державою, за період 2006-2013 рр. [6].

Таблиця 2

Середньомісячна заробітна плата і мінімальна заробітна плата у розрахунку на одну особу в Україні за 2006-2013 рр.

Назва показника	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2013 р. /2006р., %
Середньомісячна заробітна плата, грн.	1041,47	1351	1806	1906	2239	2633	3026	3265	313,35
У відсотках до попереднього року	129,2	129,7	133,7	105,5	120	117,6	114,9	107,9	-
Мінімальна заробітна плата (на кінець року)	400	460	605	744	922	1004	1132	1218	304,5
У відсотках до попереднього року	120,5	115	131,5	122,98	123,9	108,9	112,7	107,6	-
Темп зростання реальної заробітної плати, у відсотках до попереднього року	118,3	112,5	106,3	90,8	110,2	108,7	114,4	108,2	-

Таким чином, аналізуючи дані табл. 2, ми бачимо, що при спостережуваному постійному росту номінальної заробітної плати, темпи росту реальної заробітної з кожним роком скорочуються, що свідчить про щорічний ріст інфляції. Так в 2006 р. при рості номінальної заробітної плати на 36,7%, реальна заробітна плата зросла 29,2% й 18,3%, в 2007 р. – на 29,7% й 12,5%, в 2008 р. – на 33,7% й 6,3%, в 2010 р. – на 20% й 10,2%, в 2011 р. – на 17,6% й

8,7%, в 2012 р. – на 14,9% й 14,4%, в 2013 р. – на 7,9% й 8,2% відповідно. Але при порівнянні значення мінімальної заробітної плати й значення прожиткового мінімуму за 2006-2013 рр. (див. табл. 1) виявляється, що мінімальна заробітна плата нижче прожиткового мінімуму: в 2006 р. – на 15,3%, в 2007 р. – на 13,5%, в 2008 р. – на 3,4%. І починаючи з 2009 р. цей розрив скоротився, і, мінімальна заробітна плата стає вищою за прожиткового мінімум – на 6,1%, в 2010 р. – на 5,37%, в 2011 р. – на 5,35%, в 2012 р. – на 3,4%, в 2013 р. – на 3,6%. Таким чином розмір мінімальної заробітної плати встановлений на рівні величини прожиткового мінімуму можна розглядати лише як захист від бідності.

В умовах послідовного розвитку інститутів ринкової економіки, коли традиційні методи централізованого вертикального управління, інтеграції та планування стають все менш ефективними, серйозну увагу необхідно приділити формуванню регіональної соціально-економічної політики і її подальшому коригуванню з урахуванням змін у внутрішньому і зовнішньому середовищі регіону. У той же час соціально-економічна політика повинна бути найважливішим пріоритетом політики державного інноваційного розвитку, під яким слід розуміти напрям спільних зусиль діяльності держави, населення та бізнес-спільноти щодо забезпечення ефективного збалансованого регіонального розвитку, а також сукупність способів і механізмів досягнення стратегічних цілей і завдань на основі соціально-економічного аналізу. Створення узагальненого науково обґрунтованого системного підходу до формування соціально-економічної політики регіонального розвитку, в рамках якого, з одного боку, були б застосовні теоретичні прийоми взаємодії різних напрямів сучасних суспільних наук, і, з іншого – враховані практично значущі механізми їх реалізації, має ще одну актуальну підставу [6]. Воно полягає в поєднанні в рамках єдиної стратегії регіонального розвитку таких концептуальних елементів, як інфраструктурний, економічний і соціальний, що, передбачає формування і розвиток на регіональному та державному рівнях відповідного інструментарію. При цьому розробка інфраструктурної, економічної та соціальної складових соціально-економічної політики, з одного боку, повинна

розглядати в якості цільових орієнтирів окремих значень показників якості життя населення регіону, а з іншого – спиратися на накопичений досвід цільового планування та адміністрування.

Розглядаючи регіональну соціальну сферу як систему, доречно підкреслити особливу важливість структури її середовища, тобто сукупності різних факторів, що певний вплив як на окремі елементи (тобто галузі соціальної сфери), так і на систему в цілому. Регіональна економіка, як складова частина регіональної системи країни в цілому, піддається постійному впливу позарегіональних чинників, таких як законодавство, центральні органи та організації, єдина економічна, фінансова система країни, політичні та інші інститути, демографія та інше. Поряд з цим регіональне господарство є також комплексом, що функціонує на обмеженій території господарюючих суб'єктів, соціальних формувань, юридичних, етичних, економічних, суспільних і інших інститутів. У цій своїй якості регіональна економіка також являє собою зовнішнє середовище для розташованих у регіоні організацій, фірм, підприємств та інших функціонуючих суб'єктів.

Можна сказати, що крім позарегіональних і внутрішньорегіональних чинників регіональну соціальну сферу утворює і сукупність організацій (як носіїв соціальної політики) даної території.

Особливості соціальної сфери регіону як об'єкта соціальної політики викликані специфічним різноманітністю розвитку культури, природно-кліматичних, географічних та екологічних умов, так і трансформацією соціальних і побутових потреб в отриманні освіти, освоєнні культурних цінностей, організації праці та відпочинку, збереженні здоров'я в процесі соціалізації особистості в характерних умовах функціонування конкретного регіону. Досягнення збалансованості в соціальній сфері, усунення виникаючих соціальних деформацій і, в кінцевому рахунку, досягнення соціальної стабільності є суттю соціальної політики в регіоні.

Схематично структура середовища регіональної організації соціальної сфери представлена нижче на рис. 2.

Рис. 2. Структура середовища регіональної організації соціальної сфери

Кінцевий продукт діяльності організації у вигляді соціальних благ і послуг спрямований на активне використання у всіх елементах зовнішнього середовища. Тому соціальна сфера регіону розглядається, з одного боку як сукупність організацій, а з іншого, як відкрита суспільно-орієнтована система.

Особливості соціальної сфери регіону як об'єкта соціальної політики викликані специфічним різноманітністю розвитку культури, природно-кліматичних, географічних та екологічних умов, так і трансформацією соціальних і побутових потреб в отриманні освіти, освоєнні культурних цінностей, організації праці та відпочинку, збереженні здоров'я в процесі соціалізації особистості в характерних умовах функціонування конкретного

регіону. Досягнення збалансованості в соціальній сфері, усунення виникаючих соціальних деформацій і, в кінцевому рахунку, досягнення соціальної стабільності є суттю соціальної політики в регіоні.

Сучасна вітчизняна система соціально-економічного розвитку і відповідна підсистема державного управління включають ряд специфічних інструментів, що ґрунтуються, перш за все, на політичних методах і підходах до здійснення державного регулювання, а також раціонального менеджменту та маркетингу соціально-економічних систем. Не можна забувати і про підсистему взаємодії з населенням та підприємницькими структурами, тому необхідний алгоритм соціально-економічного менеджменту на всіх рівнях управлінської ієрархії, сформований у вигляді організаційної структури адаптивного типу, що дозволить забезпечити максимальну гнучкість і результативність такої структури на всіх етапах реалізації соціально-економічної політики.

Об'єднуючими зв'язками розглянутої системи є форми, функції і методи державного управління розвитком регіональних. З метою забезпечення соціально-економічного розвитку регіону представляється доцільним застосовувати дві основні форми державного регулювання: формальне інституційне регулювання, здійснюване через систему відкритих контрактів (законів, стандартів, норм) і формальне поточне регулювання, здійснюване за допомогою забезпечення виконання конкретних заходів необхідними засобами. При цьому має бути забезпечено досягнення модернізаційної сутності цільових соціально-економічних програм, яке полягає в тому, що вони втілюють у собі синтез цільового планування та ринкового інституційного регулювання, коли суворо цілеспрямована господарська діяльність здійснюється і стимулюється на комерційній основі. Далі, регіональна соціально-економічна політика повинна визначати діяльність державних структур за рішенням значущих проблем підвищення якості життя населення регіону за рахунок перерозподілу наявних ресурсів та застосування інструментів соціально орієнтованого управління.

Таким чином, ефективна соціально-економічна політика регіону, покликана забезпечити необхідний і достатній рівень результативності та

ефективності, повинна ґрунтуватися на методі формування та реалізації цільових програм соціально-економічного розвитку. Отже, при реалізації соціально-економічної політики в мезорівневій економічній системі управління необхідно активно використовувати цільові програми як інструмент ефективного комплексного впливу на соціально-економічну систему регіону.

Література

1. Про стимулювання розвитку регіонів: Закон України від 08.09.2005 р. №2850-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/anot/2850-15/>
2. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 р. : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.07.2006 р. № 1001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1001-2006-п>
3. Дулова Е.Н. Депрессивный регион: понятие и механизм управления // Региональная экономика и управление: электронный научный журнал, 2011. – № 2 (26). – 2012 – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://region.mcnip.ru>
4. Депресивні території: шляхи виходу із кризи: метод. рек. / авт. кол.: В.В. Говоруха, А.О. Дегтяр, В.В. Мамонова та ін. – К. : НАДУ, 2008. – 56 с.
5. Економіка та психологія на перехресті наук, 2013 – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://vybor.ua/article/Mirovozzrenie/ekonomika-ta-psihologiya-v-kozarenku-na-perehresti-nauk.html>
6. Стратегічні рамки та План заходів щодо реалізації Державної стратегії регіонального розвитку. Проект «Підтримка сталого регіонального розвитку в Україні» від 10.05.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.EuropeAid/125234/C/SER/UA>